

Kap. XV.

Slangord och Bångmål.

Gatans språk. — Skolgossespråk. — Flera slag af rotvälska. — Fängelsespråk. — Ziguenarmål. — Vestgötamål. — Sotarnes, målarlärningarnes och skomakargossarnes hvisslingar. —

Alla stora städer hafva uttryck, som motsvara det engelska *slang*, något som är framkalladt af de lägre klassernas behof af att gifva luft åt sådana föreställningar dem de bildade sakna eller hvilka dessa söka uttrycka genom mera fina vändningar, omskrifningar, anspelningar o. s. v.

Öfver Stockholms »slang» äro ännu icke upprättade ordlistor såsom i andra land, dels därför, att ämnet icke lockar till behandling genom den risk det medför att bli misstänkt för förtrolig beröring med utöfvarne af konsten, dels genom svårigheten att få något meddelande af de misstänksamma uppfinnarne, dels vidare därför, att en sådan uppteckning icke skulle vara af art att kunna återgifvas.

Vi hafva till vårt förfogande en lista på 600 slangord upptecknade bland hufvudstadens sjåare, handverkare, sjömän och gatans arbetare.* De äro dock till största delen af den art, att de icke kunna tryckas. Emellertid kunna de klassificeras och befinnas vid undersökning till större delen innehålla förklenande tillmälen i allmänhet samt öknamn på yrken. Dessa senare äro de enda som visa några spår af fyndighet och hafva därför också stigit något högre, så att de kommit till de bildade klassernas kunskap. Vi skola våga försöket och återgifva några få af de minst harmfulla, om ock nytan af deras bevarande kan synas tvifvelaktig:

Snutgjutare, spanmålsförderfvare (bagare); Fläskapotekare, sillstrypare (hökare); Bordstudsare (skräddare); Särkmütare (lärfsträmare); Nötknäppare (slagtare); Pillertrillare (apotekare); Morotsvarfvare (trädgårdsmästare); Träförädlare (snickare); Kalfskinnspålgare (trumslagare).

* Meddelade och samlade af kapten Ludvig Ahlström.

Vidare finnas verb, hvilka dels icke kunna söka sitt ursprung från något känt språk, dels äro förvrängningar eller stympningar och hvilka höras tidt och ofta på gatan. Sådana äro till exempel: skubba, schappa = springa; puckla, lappa = slå. Vidare adjektiv i stor myckenhet, i allmänhet uttryckande begreppet dålig, underhållig = svullen, flanig, vriden; mera sällan något godt = kilig, bussig.

Närstående slangorden äro de så kallade »bångmål». Man har velat leda sjelfva ordets härkomst från franska *bon-mot*, men detta torde vara något osannolikt. Snarare vill väl detta »bång» betyda ett ljud utan begrepp, ett ofta återkommande ljud, som visserligen i sig sjelf saknar betydelse, men först får det derigenom, att det intar en lämplig plats och begagnas i rättan tid. Dessa »bångmål» begagnas icke blott af grändernas och hamnarnes invånare, utan öfvas äfven i skolor och mest kanske i mindre bodar, der handelsmannens språkfärdighet är högt uppskattad och utgör en del af handelns framgång. »Bångmålet» tyckes, liksom svordomen, hafva uppstått af tankelättja, ty det ersätter snart sagdt allt; det afklipper rasonnemanget utan att såra, ty det ger en rolighet i ersättning; det fyller ut ett tomrum och lemnar frågan öppen, men kan äfven ofta vara en typisk omskrifning af jakande eller nekande svar.

Några exempel: En gosse berättar en annan något. Denne andra önskar antingen, att saken icke skall förhålla sig så som den framställes, eller också intresserar den honom icke, men han måste svara och i stället för att säga: »det var lögn!» säger han: »I morgon bitti på en ljusbit.»

I stället för det enkla »jaså», kan man säga: »Det tror du bara», eller »om du dröjer», »om du sjunger». En personlig tillvitelse kan tillbakakastas med ett »nej, men du!» o. s. v.

Senare tider hemta gerna från populära komedier och operetter stående uttryck, som sedermera tillämpas på alla lifvets frågor och förhållanden och utgöra snart en art af dessa bevingade ord, hvilka gå som mynt tills de bli slitna eller ändra valör.

Allt detta är dock ännu icke ett språk, oaktadt en oinvigd från en annan samhällsklass skall ha rätt svårt att förstå andemeningen i ett sådant rasonnemang. Men det finnes konventionela språk, hvilka stå nära romany-, zigenar- eller tjufspråket, utan att med dessa hafva något samband. De hafva som urtyp »skinnarmålet» eller det som Malungs handlande befolkning talar, när den på sina resor vill göra sig oförstådd, och beror till sin sammansättning dels på en omkastning af bokstäfverna (sålunda: göra = ragö, sälja = jasäl, tala = lata), dels genom en inskjutning af bokstafven *v* framför ord som börja med en vokal.

»Kan du lata te korba, så kimi du lavi?»

Eller:

»Kan du tala te-bakor (baklänges), så miki du vila (vill)?»

I Stockholm hafva vi funnit fem slags rotväliska, för att benämna det så, och af hvilka ett blifvit klassiskt. I Dahlgrens komiska fantasi »Rosenfesten» förekommer en scen mellan hussu och ordföranden i festkomitén, i en trakt af Lofön.

Hussu: »Dilber skalber falber talber nulber», hvilket öfversatt blir: »Dig skall fa'n ta' nu!» Detta gick ännu an; men Hussu talar ytterligare: »Vilber dulber ilber skalber». Här är nyckeln förkommen till senare hälften, men slutligen tillägger hussu: »Dulber älber elber stolber nalber.» = »Du är en stor narr.»

Detta skref Dahlgren redan på 1840-talet. Språket hade dock framtid för sig, ty det begagnades i skolorna ännu på 1860-talet, kanske ändå senare. Nyckeln tyckes vara *lber*, som fogas efter första stafvelsen. Ett vilkor för språkets möjlighet synes vara ordens enstafvighet, så vida icke den största otydlighet skall uppstå.

Ett annat är den så kallade *pladevatttydevyskadevan* eller en fingerad platt-tyska. Det har en bestämdare grammatik. Man sätter nämligen *de* efter hvarje vokal och tar om denna igen med ett *v* framför. Språket får en viss bestämd karakter, fordrar sträng öfning, kan uppdrivas till en hög grad af konstfärdighet och väcker då förvåning öfver de öfvervunna svårigheterna samt är alldeles obegripligt för de oinvigde.

Ett exempel:

Udevuppådevå medivin mudevun vadevar lödevöjedevet
 Odevoock hedevälksadevan idevi medevin blodevod,
 Idevi sjädeväledeven bodevodedeve nödevöjedevet.
 Hvadevar medevennideviskadeva vadevar godevod.
 Hvadevar podevojkedeve gladevad odevoock ydevystedeve
 Vadevar stradevaxt midevin hudevuldadeva brodevor;
 Hvadevar flidevickadeva vadevar midevin sydevystedeve
 Hvadevar gudevummadeva vadevar midivin modevor.

Öfversättning af:

Uppå min mun var löjet
 Och helsan i min blod,
 I själen bodde nöjet.
 Hvar människa var god.
 Hvar pojke, glad och yster,
 Var straxt min hulda bror;
 Hvar gumma var min mor.

(Ur »Pojkarne» af Fru Lenngren.)

Det tredje slaget är det högst berömda *fikonspråket*, som lefvat minst sina 30 år och ännu har sina ganska talrika anhängare, dock

icke mest bland de lägre samhällsklasserna. Det utöfvas på sådant sätt, att ordet »fikon» sönderbrytes och bitarne inskjutas i det ord som skall vanställas.

Ett fjerde slag, hvilket härleder sig från ett tjufband i Stockholmstrakten och som upptecknats i våra dagar är *alspråket*. Det är enkelt och antyder låg härkomst.

Enligt formeln

Har du varit borta? =

Arhal udal aritval ortabal?

Och härmed inträda vi på det mörka område, der zigenare, tattare, skojare och tjufvar hafva uppträdt som lagstiftare för språket, och om ordet någonsin haft till ändamål att dölja tanken, så har det väl varit här. För att börja med zigenarne, uppgifvas dessa hafva först visat sig i Sverige åren 1513 eller 14.* I Tyskland och norra Europa uppträdde de i början af 1400-talet. De uppgåfvo sig då vara kristna pilgrimer från Egypten. Snart upptäcktes bedrägeriet och man började anställa gissningar öfver deras härkomst, och hafva dessa gissningar sedan blifvit fortsatta intill våra dagar, då forskningen kommit till hjälp och man stannat vid den mening, att zigenarne äro en stam från Indien som genom Egypten gått öfver Spanien (Gitanos) och Italien samt öfversvämmat Europa, tills de, såsom nämndt, under Sten Sture den yngres tid intågade i Sverige. Här blefvo de icke särdeles väl mottagna, enär man var väl varnad för det tyska slödder som så länge grasserat i sjöstäderna, och deras färd till galgen gjordes ganska lätt. Men de fortoro att finnas. Gustaf II Adolf skall hafva begagnat dem i sin här såsom bödlar och hudafdragare. År 1662 utkom en kunglig förordning, som bestämde, att tattare eller zigenare skulle gripas hvar de visade sig och föras öfver riksgränsen med det besked, att om de visade sig igen, skulle de aflifvas. På 1700-talet funnos de lika fullt, och en berättelse går om två tatarqvinnor som lyckats tränga sig in på Stockholms slott ända till Ulrika Eleonora d. y:s rum. Der dansade de och sjöngo samt spädde slutligen prinsessan, att kungen, som då låg för Fredrikshald, skulle dö och lemna henne kronan i arf. I vårt århundrade äro de kvar ännu och fruktas af allmogen, då de komma tiggande på ett sätt, som icke tillåter något afslag, ty de gå alltid fram till stugorna, när de veta att männen äro ute på arbete. I Stockholm hafva de högst sällan uppträdt, men då vanligt-

* Ol. Petri Krönika. Rabenius, i en Disp. menar, att de redan 1303 skolat vara inne i Sverige. Såsom grund anför han (det i Sv. Diplomatarium införda) förbudet mot kringstrykande *sculvare*, motsvarande skojare.

vis med stor glans slagit läger utanför tullen. Deras uppgifna näringsfång skall vara kittelflickeri, hästbyte och spåkonst.

Efter hvad som sedan visat sig, hafva tatarne stått i intim förbindelse med landets infödda tjuftar, hvilket ock bekräftades af den bekante stortjuften Djös Per Andersson eller Dalpelles bekännelser, och mest kanske af den ordlista öfver svenska fängelsespråket han uppsatt och hvilken under titel:

Det Svenska Zigenarspråket, såsom det under namn af Romani talas i Svenska fängelserna, af professor Carl Säve i lifstiden aflemnades till zigenarfolkets klassiske skildrare, norrmannen Eilert Sundt, hvilken aftryckt densamma i slutet af sitt berömda arbete »Beretning om Fante- eller Landstrygerfolket i Norge».

Det är icke utan att författaren till dessa samlingar om Stockholms gatspråk känt sig något hemsk till mods, då han genomgått denna lista och der återfunnit ord, hvilka i hans barndom begagnades kamrater emellan vid ett af hufvudstadens femklassiga läroverk. Så till exempel sade man *miro* i stället för jag, *diro* i stället för dig, hvilka båda ord återfinnas med samma betydelse i Anderssons ordlista. Hvilken skolgosse kallade icke för 25 år se'n sin mössa *pirka*? Hvem vet icke hvad *dorma* är? Eller *gromsing*? Och detta sista har visst en zigenare fört med sig från sydligare land. I samma lista förekommer ett ord *ki*, som betyder icke. När man ville inbilla någon en osann sak, på skämt, och någon tredje var närvarande som man icke ville »purra», hviskade man till denne tredje: *på ki, förstås!* Eller när man hörde något som man ej trodde på och ville uttrycka sitt tvifvel öfver detsammans sanningsenlighet, sade man frågande »på ki, förstås?» Det var fängelsespråket man talade, men som man ej viste af.

Att detta fängelsespråk ej var af uteslutande inhemsk uppfinning eller hemmagjordt, visar den brokiga blandning af alla verdens språk man här möter, och dertill ord hvilkas ursprung äro alla språkforskare okända. Vi skola lemna en liten profkarta:

Allsäs-arot (alltsamman, af sv. allt och sas-haro = allt); *Atja* (vara); *Ava* (komma); *Bakro* (får); *Bal* (hår); *Ballevas* (fläsk); *Barr* (sten); *Byling* (polisbetjent); *Dud* (fader); *Drable* (läsa); *Domm* (rygg); *Däckelskiro* (soldat); *Down* (denne); *Ea* (ja); *Forum* (stad); *Gnao* (skurk); *Gromsing* (barn); *Hisp* (stuga); *His-ar* (kläder); *Fa* (gå); *Fagg* (eld); *Jak* (öga); *Jikk* (en); *Dy* (två); *Drill* (tre); *Schtar* (fyra); *Pansch* (fem); *Sink* (sex); *Sytt* (sju); *Okto* (åtta); *Engja* el. *nin* (nio); *Tin* (tio); *Karlo* (svart); *Kalsing* (sko); *Kanderina* (kyrka); *Kes* (ost); *Kura* (slå); *Liller* (bref, pass); *Låder* (salt); *Maro* (bröd); *Matjo* (fisk); *Nak* (näsa); *Nacka* (fly); *Pani* (vatten); *Papja* (gås); *Prull* (broder); *Purra* (stjåla); *Rypavina* (bränvin); *Rub* (silfver); *Silvano* (sill); *Smitjo-kell* (Smedjegården, fängelset i Stockholm); *Svedin* (Sverige); *Svenarus* (svensk); *To* (till); *Vavarig* (sådan); *Vaddro* (säng).

En annan zigenar-ras af rent inhemsk art, hvilken uppträder eller har uppträdt och illustrerat hufvudstadens gator och torg, är *vestgöten*, *gårdsfarihandlaren* eller *knallen* (fig. 202). Numera begagnar han icke sitt gamla privilegium att gå omkring med Alingsås-manufakturerna, minnen från Alströmers och frihetstidens lysande dagar, eller sina egna inhemska tillverkningar och i köken på ett bordshörn göra sin affär. Men han har varit och har lemnat ett språk efter sig som kanske mer än fängelsespråket bär spår af ett kringströfvande lif. Det är icke många ord vi ega, och därför samt på grund af att de oss veterligt ej varit tryckta i Sverige, återgifva vi dem efter Eilert Sundt:

Baimel (hem); *Balt* (dag, i balt = i dag); *Barel* (år); *Batta* (natt); *Beanius* (nio), *Beatius* (tio), *Beatrius* (tre), *Behsasius* (sex) [dessa synas vara vanställningar]; *Billing* (skilling) [jmfz ziegenarspr. *billing* = en bit]; *Birafius* (fyra); *Blakke* (byxa); *Bleide* (tolfskilling); *Blie* (skjorta); *Boia* (dricka) [franska boire]; *Bolkel* (folk); *Buaduns* (du); *Buflar* (pengar); *Byvaduns* (sju); *Byvatuns* (tyg); *Ekel* (jag) [latin Ego]; *Floing* (vatten); *Gjöl* (länsman); *Glisk* (god); *Grun* (dålig); *Gums* (tull); *Habëra* (hafva) [latin Habere]; *Ekel Habërer* = jag har]; *Häkk* (hus, herberge, stad); *Hår* (min); *Håt* (vacker); *I borgons* (i går); *Imatin* (timme); *Kassat* (gammal) [jfr kasserad]; *Kax* (två) [finska kaksi]; *Kjakka* (köpa); *Klyppa* (spisa); *Krok* (moder, käring); *Kröle* (flicka); *Les* (kött) [finska liha]; *Luns* (pojke); *Mes* (man) [finska mies]; *Monsa* (tala) [monsing = vestgötarnes hemliga språk]; *Nabis* (icke) [ziegenarspråk naben, noben]; *Nasa* (sälja) [nas eller nasare = kringresande vestgöte, grannas, d:o småländig]; *Nons* (god); *Olabos* (bord); *Orvelt* (Norge); *Pan* (bröd) [latin Panis]; *Pikkus* (tjuf); *Pimma* (mjölk) [finsk pümü]; *Pirk* (mössa) [zigen-pirka]; *Primer* (prest; prima = läsa) [ziegenarspr. primos]; *Probis* (knif); *Pudder* (smör); *Rita* (skrifva); *Sanga* (kyrka); *Skene* (aln); *Skubba* (gå) [tysk rotvälkska: schuf dich = packa dig i väg]; *Skuv* (silke); *Slett* (åtta); *Sletter* (daler); *Snurva* (hundra); *Stulpa* (»skubba»); *Stål* (pengar); *Tove* (tusen); *Trille* (kärra, »trilla»); *Tuve* (hatt); *Umtifen* (femtio); *Unskasvallet* (Sverige); *Vise* (pass) [att visa fram]; *Yx* (en) [finska yksi]; *Ytel* (mycken, stor); *Anamons* (månad); *Örkel* (fader).

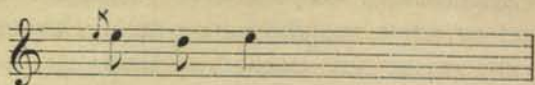

Fig. 202. Vestgöte.
Forssell: Ett år i Sverige.

Det är en ganska märklig inblick man får af dessa »knallarnes» vandringar kring land och rike, och det ligger icke så obetydligt af etnografiskt material i dessa sakförhållanden af deras gjorda språk, i hvilket man finner dels sjelfgjord rotvälkska (efter viss formel), dels

Allmän Appell:

Hit skulle man äfven kunna föra folkhumorns uppfinning af och text till garnisonens många signaler. Såsom till det gamla taptot. När det blästes ut från Hästgardets kasern, tyckte man sig höra:

Lifgardisten han kommer till Gud,

hvarpå fotgardenas trummor skola hafva svarat:

Får bero på en slump, får bero på en slump! o. s. v.

